

PIJPE UYT BRANDERS.

-----

door J.van der Meulen/H.Tupan.

In het Leids archief komen we in de 18e eeuw voor het eerst het beroep van pijp uyt brander tegen.

De 18e-eeuwse stenen pijp had een nauwer rookkanaal en een langere steel dan de pijpen van vóór 1700. Het gevolg hiervan was, dat ze sneller verstopt raakten. Inplaats dat men nieuwe kocht, liet men de dichtgeslibde pijpen reinigen. Door de pijpen in een oven of boven het vuur te branden verdween de teer- en koolaanslag.

De pijpen kwamen als nieuw te voorschijn.

Deze behandeling was goedkoper dan de aanschaf van nieuwe pijpen, dit gold vooral voor de incurante modellen. (modellen die op bestelling geleverd werden)

Uit een rekening van 1790 weten we wat de " meester pijp uyt brander " Jan Crissel rekende vóór het schoonmaken van pijpen voor de culturele sociëteit FELIX MERITIS te Amsterdam. Voor een partij van 146 gros (21.024) pijpen brengt hij 65 gulden en 7 stuivers in rekening. Dit komt neer op 3 pijpen voor iets minder dan 1 cent.

De pijp (uyt) branders hadden van het Gerechte der Stadt Leiden een vergunning nodig om een oven of fornuis te bouwen als dit binnen de stadsmuren lag.

Er waren strenge regels opgesteld, de brandkeuren, omde gevaren van open vuren, schoorstenen en kachels te beperken. Want veel huizen waren in die tijd van hout en dicht op elkaar gebouwd.

In 1808 besluit het Leidse stadsbestuur dat een brandende pijp op straat voorzien moet zijn van een dopje om het wegspringen van vonken te voorkomen, dit op straffe van een geldboete van f 3,-.

In het Leids archief troffen we de volgende pijpbranders aan:

Anslijn, David	1787	Gerecht. 1787 blz.375/376
Duyff, Benjamin	1738	K.O.T. NN.2 109
Meyer, Casper	1785	Sch. 73 Lr.0 Fo.25
Moolenaar, Jacobus	1785	Gerecht. 1785 blz.182 (zie afb.)
Obij, Pieter	1775	K.O.T. VV.2 131
Obijn, Abraham	na 1749	Secr.Ar. 7574 nr.7
Schuurenbrand, Johannes	1777	K.O.T. VV.4 238
Smit, Johannes	1787	Gerecht. 1787 blz.70vs
Vliet, Jan van	1759	K.O.T. RR.2 148
Pijpebrandster;		
Bogaart, Aatje van den	na 1749	Secr.Ar.7574 nr.9
Pijpbrandersknecht;		
Kasteel, Andries	1800	K.O.T. B.2. 119
Rij, Frank van	1802	K.O.T. b.4 233

In Utrecht komt de pijp uyt brander Pieter Pothoven voor. Van hem is bekend dat hij in 1793 de 100ste penning (belasting) niet behoefde te betalen, daar hij niet genoeg vermogen bezat.

In Engeland maakten de pijprokers zelf hun pijpen schoon.

Ze lieten bij de plaatselijke smid een metalen rek construeren, (zie afb.) waarin de pijpen gelegd werden.

Het rek met de pijpen werd in een vuur gezet en na enige tijd waren de pijpen schoongebrand.

In Nederland heeft men incidenteel ook deze manier van schoonmaken gekend, hetgeen blijkt uit de aanwezigheid van een pijpenrek in het Bakkersmuseum te Middelstum (Gr.).

Jacobus Moolenaar

Aan de Edele Groot
Agte Heeren die
van den Gerechte
der Stad Leijden

Geeft met Schuldige Eerbied te kennen
Jacobus Moolenaar dat hy suppl.
gaarne in een Huys en Erve staande
ende gelegen binnen deere Stad op de
Vliet in de Kaarsemakerije agter het
Woonhuys soude doen stellen een oven
tot het uytbranden van Pijpen waar
te door Suppl. Ootmoedig is verzoe-
kende Ued. Groot Agte Consonten
derstond 't welk doende en uijt
naam van den Suppl. (was getee-
kent) W.H. Dozy

In Margine stond geappostilleerd
Die van den Gerechte der Stad Leijden
hebben bij dezen' aan den Suppl.
geconsenteert en toegestaan dat hy in
de Huijsinge en ter plaatse in de Re-
queste ghemelt zal moogen doen stel-
len een Oven tot het uytbranden van
Pijpen

Actum den 20 December 1785 (on-
derstond) Mij tegenwoordigh (was
get.) J. J. Hubrecht

uithangteken van de pijpe-
uitbrander.

Transcriptie Gerechtsdagboek XXXX
1785, nr 182.
Leids Gem. Archief.

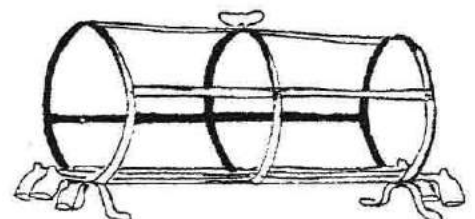
JACOBUS MOLENAAR

Aan de Edele GrootAgte. Heeren die
van den Gerechte der Stad Leijden.

Geeft met schuldige Eerbied te kennen
Jacobus Moolenaar dat hij suppl.
gaarne in een Huys en Erve staande
ende gelegen binnen deeze Stad op de
Vliet in de Kaarsemakerije agter het
Woonhuys zoude doen stellen een oven
tot het uijtbranden van Pijpen waar-
toe den suppl. ootmoedig is verzoe-
kende Ued. GrootAgte. Consenten
derstond 't welk doende en uijt
naam van den Suppl. (was getee-
kent) W.H. Dozy.

In margine stond geappostilleerd:
Die van den Gerechte der Stad Leijden
hebben bij deezen aan den Suppl.
geconsenteert en toegestaan dat hij in
de Huijsinge en ter plaatse in de Re-
queste gemelt zal moogen doen stel-
len een Oven tot het uytbranden van
Pijpen

Actum den 20 December 1785 (on-
derstond) Mij tegenwoordig (was
get.) J. J. Hubrecht

metalen rek waarin de pijpen boven
het vuur schoongebrand werden.

Literatuur:

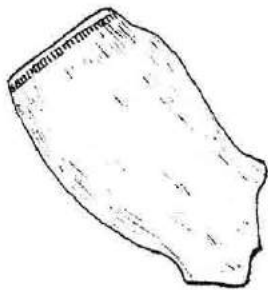
- Archief, Leids   Gerecht= Gerechtsdagboeken
                          K.O.T. = Kerkelijke ondertrouw boeken
                          Sch. = Schepenhuwelijken
                          Secr.Ar.= secretarie archief
- Archief, Utrecht
 Brongers, G.A.   Pijpen en tabak 1964, blz.109.
                          Pijpenbrevier 1973, blz.205.
                          Van Gouwenaar tot Bruyère pijp 1978 blz 92.
- Domburg, A van
 Fearn, J   Lof der tabak blz 203.
 Frederiks, P.J.   Domestic Bygones, Shire Album 20 1977.
 Schotel, G.D.J.   Eigen Haard 1888.
 Scott, A & C.   Het maatschappelijk leven onzer vaders in de 17e eeuw.
                          Tobacco and the collector 1966 blz.44/46
                          Discovering Smoking Antiques 1970 blz.21

WOUTER JANS, EEN AMERSFOORTSE* PIJPMAKER.

In tegenstelling tot diverse andere steden, zoals Leiden, Gouda en Groningen bestond er in de Amersfoortse tabakspijpenindustrie weinig of geen concurrentie.
 De mij vroegst bekende pijpmaker is WOUTER JANS VAN ECK.
 In december 1654 (1) krijgt hij namelijk van de " regeerders der stad Amersfoort " het recht om pijpen te maken binnen de stad, met " seclusie van anderen", over een periode van 4 jaar.
 Dit lijkt op het eerste gezicht niets bijzonders, maar de betekenis van " seclusie ", namelijk " met uitsluiting van anderen " maakt het geval interessant. Men kan de conclusie trekken dat WOUTER JANS van het stadsbestuur het alleenrecht krijgt om binnen de stad Amersfoort pijpen te maken gedurende de periode 1654-1659.
 In 1660 (2) en 1664 (3) herhaalt zich dit recht.
 We kunnen stellen dat WOUTER JANS tussen 1654 en 1668 totaal beschermd wordt door de bestuurders der stad Amersfoort. Hij ondervindt geen concurrentie van anderen uit Amersfoort.
 Op 30 december 1667 (4) is het echter afgelopen met de protectie van WOUTER JANS, getuige de volgende resolutie:

De regeerders van Amersfoort stellen een ieder vrij het tabakpijpmaken binnen deser stede te exerceren.

Wat de reden van deze resolutie is geweest heb ik niet kunnen achterhalen. Vermoedelijk is WOUTER JANS gestorven of naar elders verhuisd.

Amersfoortse kleipijp, ± 1680.
 Gemerkt HC, maker onbekend.
 Vindplaats: Stadsring Amersfoort.

- Noten:
1. resolutieboek, 04 december 1654, Gem.Archief Amersfoort.
  2. resolutieboek, 22 oktober 1660, Gem.Archief Amersfoort.
  3. resolutieboek, 05 december 1664, Gem.Archief Amersfoort.
  4. resolutieboek, 30 december 1667, Gem.Archief Amersfoort.